

EL COMPROMISU DIDÁUTICU Y EMOCIONAL DEL *MUSEO* *DE LOS BOLOS DE ASTURIAS (PANES)*

Isidro Caballero Sardina

FACIENDO UN POCO D'HISTORIA

El *Museo de los Bolos de Asturias* naz como una iniciativa de l'Asociación Bolística Pico Peñamellera, que tien la so sede en Panes (Peñamellera Baxa, Asturias). Esta asociación fundóse nel añu 1994 cola fin primera de sofitar y defender el xuegu de los bolos non namás como un fechu llúdicu y deportivu, sinón tamién como un fechu cultural, social y emocional.

L'Asociación Bolística Pico Peñamellera presentó al conceyu del Valle Baxu de Peñamellera un primer proyectu del futuru Muséu de los Bolos nesi mesmu añu 1994, realizáu por Cecilio F. Testón. El proyectu foi reorientáu nel añu 1997 pol apareyador municipal Maxi del Dago. Depués de dellos años col proyectu paralizáu, nel añu 2000, José Luis Villaverde Amieva –xefe de serviciu de Museos, Archivos y Biblioteques–, movilizólu de nueves, faciéndose realidá y siendo inauguráu pola Directora Xeneral de Cultura –Ana Rodríguez Navarro– el 19 d'abril de 2003. La titularidá del Muséu pertenez al Conceyu de Peñamellera Baxa, igual que la so xestión y orientación, pero tuvo'l sofitu de la Consejería d'Educación y Cultura del Principáu.

Ta asitiáu en Panes, capital del conceyu, enclaváu na parte más histórica del pueblu, nuna zona onde s'alcuentren les edificaciones más antigües, abondes d'elles destinaes a usos agropecuarios (güertes, payares, cortes), que caltuvieron los elementos más tradicionales.

LES RAZONES P'ALLUGAR EL MUSÉU

L'edificiu qu'alluga'l Muséu, que foi construyíu espresamente pa tala fin, concibióse como un anexu a la bolera de «La Plaza» (nel llateral oeste), que ye

la única que queda yá nel pueblu. Ye una casona inspirada nun neoestilu montañés –propiu de la zona, que surdió nos años 20, de muncha influencia india-na–, tratando d’harmonizar cola casona más averada.

Tien dos plantes de 6x20 m, lo que fai una superficie construyida de 120 m². La planta cimera dedícase dafechu a esposición y la planta baxa combina la esposición col usu deportivu (un vestuariu pa xugadores de la bolera, llavabos, una recepción y un almacén pal Muséu). Ye, poro, un muséu pequeñu y discretu que cuenta, sicasí, con unos fondos interesantes y bien curiosos. Ye l’únicu muséu d’España monográficamente dedicáu a los xuegos de bolos de calter autóctonu.

Tamién ye, per otra parte, un muséu construyíu d’a caballu ente Asturias y Cantabria, les dos comunidaes autónomes con más actividá bolística del estáu, nun llugar onde’l xuegu de los bolos ta tan fundamente enraigonáu que, inclusive, cuenta con un documentu históricu del añu 1650, –*Pleitos y asuntos de Don Toribio de Colosía, vecino de Merodio*– onde yá se fai referencia a la bolera d’Alevia.

Panes caltién tamién el más que centenariu concursu de bolos de San Cipriano, la competición deportiva más antigua d’Asturies, con entamu en 1902 y entá viva. Nesti sentíu, hai qu’indicar que l’actividá bolística de la zona, col so raigañu llantáu na nueche los tiempos, foi especialmente significativa en momentos puntuales. Na última parte del sieglu XIX y empiezos del XX, los bolos algamaron una importancia que nun volvió superase, tanto pol númeru de practicantes como pol de boleros, incluyíes les de los neños, asitiaes en cualesquier requexu de los pueblos, siendo asina, aquella, una dómina na que Peñamellera yera prácticamente una bolera con cases, más qu’un conceyu con boleros.

Amás, nun hai qu’escaecer que Panes ta asitiada nuna encrucada de caminos que caldía tien mayor potencial turísticu y un tránsitu de visitantes que ye altu en munchos momentos del añu.

EL MUSÉU ÉNTE LA SOCIEDÁ

Nel momentu del so desenvolvimientu, los axentes implicaos nel *Museo de los Bolos de Asturias*, punxeron enriba la mesa la necesidá de qu’esti equipamientu garrare traza de respuesta sociocultural encontada en dellos argumentos:

- El pervalible patrimoniu llúdicu que tien Asturias rique construyir y diseñar un espaciu pa que la ciudadanía contemple, al traviés de criterios muse-

olóxicos modernos, les distintes modalidaes de bolos asitiaes nel nuesu territoriu.

- El xuegu los bolos ye un patrimoniü que nos arriquez como pueblu y que nos convoca alrededor d’él por ser una de les tradiciones autóctones más significatives y estendíes d’Asturies.
- El planteamientu etnográfico, l’afondamientu nes tipoloxíes bolístiques asturianas, tien de derromper un camín pa qu’esti patrimoniü seya reconociu pol visitante como un productü lúdicu, deportivu y tamién cultural y emocional, identitariu.
- L’anális históricu ha facenos entender el nuesu presente y futuru bolísticu, gracias a la interpretación de tolos datos conocíos dende’l primeru d’ellos, el documentü más vieyu sobre’l xuegu de los bolos n’Asturies, de 1495 –una información mandada abrir polos Reis Católicos dende Burgos el 17 de xunetu de 1495, a pidimientu d’Alfonso de Quintanilla pa castigar al autor o autores del ultraxe inferíu al escudu d’armes, qu’él asitiare na muria del Conventu de Santa Clara d’Uviéu–.
- L’espardimientu y l’estudiu de la so llarga buelga lliteraria –desenvueta por escritores como Xovellanos, Palacio Valdés, Clarín, Casona, Amieva, Melás, Pola... y que tamién tien una importante base de tradición oral en lleendes y personaxes mitolóxicos como la xana y el trasgu– ha valir pa da-y continuidá a un interés polos bolos que yá ta social y culturalmente refrendáu dende cuantayá.
- El pasu de xuegu a deporte poques vegaes pudo contemplase con tanta claridá y tan contemporáneamente como nos bolos asturianos. Nel so anális, vese una práctica llúdica tradicional, emocional y comunitaria, garrando formes nueves (reglamentación, clubes...) y perdiendo otres propies (simbolismu, artesanía...) nuna tresformación que diz muncho del cambéu cultural que vive Asturies.

EL CARÁCTER DEL MUSÉU

Esti ye un Muséu –perriba de too- didácticu, que tien un proyectü museográficu cenciellu y pedagóxicu bien aprovechable pa fines educativos, porque:

1. Constitúi un espaciu d'esposición, espardimientu, y alcuentru pa tolos interesaos na conocencia de les modalidaes y estilos asturianos.
2. Restaura la memoria y proyéctala al futuru.
3. Ye interactivu por naturaleza al convivir cola bolera del pueblu, sede de campeonatos, llugar pa desenvolver acciones unitaries y aula pa aprender a xugar a los bolos.
4. Anque'l so campu ye preferentemente l'asturianu, atesora un fondu documental sobre tolos tipos de bolos d'España.

LES ÁREES DEL MUSÉU

El Muséu, que quier desplicar la historia del xuegu, el so aspeutu emocional y el so llegáu cultural y social, conxunta la muestra d'oxetos y semeyes y la llectura de documentos coles desplicaciones qu'afilvanen tola instalación.

Cronolóxicamente, estrémense dos etapes distintes del xuegu de los bolos: los bolos como costume y práctica social y los bolos como deporte reguláu y sometíu a normes. Igual como deporte que como práctica social, el xuegu de los bolos ye un fenómenu de cierta complexidá. La esposición estrúcturase asina:

1. Fabricación artesanal de bolu y boles. Planta baxa.
2. Oxetos rellacionaos cola preparación de la bolera. Planta baxa.
3. Modalidaes del xuegu (filu conductor del muséu). De valtar: cuatriada, birlu o bolu palma, bolos de Saliencia, cuatrín d'Agones, cuarta de Degaña, bolos de Lluarca, bolos rodaos, dexabolu. De pasar: bolu de Tinéu o bolu celta, pasadiez, batiente rodáu, bolos de Cangas, bolos del Navia, batiente del Cabu Peñes. Primer planta.
4. De la partida llocal al campeón. Una serie de programes de distintes dómines muestren el pasu del concursu y el desafíu al campeonatu. Sumen les partíes llocales y apaecen los xugadores que se mueven d'unos llugares pa otros pa participar en campeonatos. Apaez la figura del campeón, una persona, non un pueblu. Los escudos de numberoses peñes y el reglamentu simbolicen la nacencia de la Federación. Primer planta.

5. Patrimoniu iconográficu de personaxes. El Muséu quier rindir homenaxe a toos aquellos que fixeron posible qu'esti xuegu, deporte, práctica o tou al empar, llegare a nós. La esposición fai alcordanza equí de xugadores, periodistes, articulistes, mecenes, historiadores, artesanos, federativos, aficionaos... Primer planta.
6. Homenaxe de S.A.R. El Príncipe d'Asturies a los bolos asturianos. Distintes participaciones feches pol –nel so día Príncipe– güei Rei Felipe VI por cuenta de la entrega del premiu Pueblu Exemplar d'Asturies, nun casu d'instincionalización del xuegu, güei yá deporte en munches de les sos manifestaciones. Primer planta.

OTRES ACCIONES Y FUTURU DEL MUSÉU

Amás d'espublizar y esparder tou esti patrimoniu llúdico-cultural, el Muséu tien tentao de facer una biblioteca especializada y tamién un archivu fotográficu y de videu que recoyere de xeitu precisu'l xuegu de los bolos en toles sos modalidaes, faciendo asina por salvaguardar y esparder estos xuegos que'l Muséu ta destináu a promover.

Tamién quixo alquirise más material qu'arriqueza los fondos inaugurales, ente los que tán los que traten les estremaes modalidaes bolístiques d'España.

D'otra banda, aunque nun seya l'oxetivu primeru del equipamientu, dende la bolera de La Plaza, tratóse d'averar al xuegu a tolos que manifestaron interés en facelo, les más de les veces, guah.es qu'entamaron la so formación na modalidá de bolu palma.

Estes y otres coses del Muséu, que ye una iniciativa d'Asturies dende'l Valle Baxu de Peñamellera, nun pudieron completase al nun cuntar, nestos importantes años de trayectoria, con una xestión mayor y meyor.

Arriendes de too esto, a min gustábame que'l Muséu fuere un centru de reflexión y asesoramientu p'averase güei a los bolos d'una manera nueva. Un centru con imaxinación y onde toles modalidaes, tovía más les pequeñes y alloñaes, recibieren dende Peñamellera'l testimoniu de reconocencia a la so singularidá, l'almiración y el respetu, y onde se sintieren de verdá valoraes. Un llugar físicu y moral que fomentare una mayor rellación ente modalidaes y que cuidare por una mayor integración de los bolos na sociedá asturiana. Un Muséu qu'esconsoñare la conciencia de que saber xugar a los bolos, en cualesquiera de les sos moda-

lidaes, ye un signu claru y valiosu de que siguiamos interiorizando la bayura cultural asturiana, la nuesa identidá.

BIBLIOGRAFÍA

- BRAUN, J. (1984): *Bolos y Cultura*. Edición del autor, Santander.
- (2003): *Antropología, Etnografía, Lexicografía y Mitología bolística*. Librería Estudio, Santander.
- CABALLERO, I. (2003): «El Museo de los Bolos de Asturias», en *Bolera*: 45-46. Asociación Bolística Pico Peñamellera, Peñamellera Baxa.
- (2007): «El Museo de los Bolos cuatro años después», en *Bolera*: 31.
- (2010): «El Museo de los Bolos, una iniciativa de Asturias desde Peñamellera», en *Bolera*: 33.
- (2013): «Décimo aniversario Museo de los Bolos», en *Bolera*: 21.
- FERNÁNDEZ CONDE, J. (2003): «El Museo de los Bolos de Asturias», en *Bolera*: 42-44.
- RUIZ ALONSO, G. (1993): *Bolos asturianos: Modalidaes, técnica y estáu actual*. Alborá Llibros, Xixón.
- (2002): *Los Bolos en Asturias*. Alborá Llibros, Xixón.